

Medicinskt fackspråk i skrift

Råd och riktlinjer

Version 1
2010-03-05

Läkartidningen, Socialstyrelsen, Svenska Läkaresällskapet,
Terminologikum TNC

Artikelnr. 2010-5-9 Socialstyrelsen

Förord

Det medicinska fackspråket används av många personalkategorier inom hälso- och sjukvården, och det innehåller termer som har sitt ursprung i såväl latinet som grekiskan. Det är inte alltid så lätt att veta hur en term ska skrivas på ett korrekt sätt i ett visst sammanhang. I den muntliga kommunikationen spelar det ingen roll att orden kan stavas olika, men i skrift och i den elektroniska journalen har stavningen betydelse för såväl förståelsen som sökbarheten.

Läkartidningen, Socialstyrelsen, Svenska Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård och Terminologicentrum TNC får regelbundet frågor om hur det medicinska fackspråket ska hanteras. Detta dokument är en sammanställning av de råd och riktlinjer som ovanstående organisationer lämnar och som också ligger till grund för det interna språkvårdsarbetet i respektive organisation.

Genom att göra denna sammanställning vill vi bidra till att göra det medicinska fackspråket enhetligt och exakt uttryckt i skrift. Vår förhoppning är också att öka intresset för fackspråket och stimulera till fortsatt utveckling.

En särskild grupp har arbetat fram *Medicinskt fackspråk i skrift*. I gruppen har ingått Åsa Holmér, språkkonsult och terminolog vid Terminologicentrum TNC, som varit redaktör för arbetet, samt Jarl Holmén, redaktör vid Läkartidningen, Ulla Gerdin, sakkunnig vid Socialstyrelsen, och Björn Smedby, professor emeritus med mångårigt ansvar för Socialstyrelsens sjukdomsklassifikation. De tre sistnämnda är också medlemmar i Svenska Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård.

Jarl Holmén
Läkartidningen

Lise Sjöstedt
Socialstyrelsens språkvårdsgrupp

Magnus Fogelberg
Svenska Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård

Anna-Lena Bucher
Terminologicentrum TNC

Innehåll

Inledning	5
1 Valet mellan flera möjliga uttryck	6
1.1 Välj termerna – inte allmänorden eller jargongorden	6
1.2 Valet mellan latin, engelska och svenska.....	6
2 Kulturspecifika begrepp och företeelser	8
3 Stavning, böjning och annan anpassning av lånord	9
4 Stor eller liten bokstav i namn och benämningar	10
4.1 Sjukdomar, diagnoser, metoder etc.....	10
4.2 Mikroorganismer: bakterier m.m.	10
4.3 Mikroorganismer: virus.....	11
4.4 Sammansättningar med egennamn.....	11
5 Förkortningar	12
5.1 Initialförkortningar.....	12
5.2 Måttenhetsbeteckningar	13
6 Bindestreck och tankstreck i sammansättningar	13
7 Övriga skrivregler	14
Referenser	15

Inledning

Medicinskt fackspråk (som här står för flera fackspråk använda inom hälso- och sjukvården, t.ex. inom omvårdnadens och biomedicinens områden) har sedan länge varit föremål för olika typer av språkvårdande insatser. Dessa har syftat till ett mer enhetligt och exakt medicinskt fackspråk men också till ett enkelt och klart medicinskt allmänspråk, begripligt för patienter och anhöriga. Redan på 1970-talet diskuterades behovet av en nämnd för medicinsk språkvård, som dock inte kom till stånd. Socialstyrelsen framhöll i föreskrifter från 1982 att språket i intyg, journaler och dödsbevis borde vara förståeligt för den stora allmänheten. I patientjournalagen från 1985 föreskrevs att patientjournalen ska vara skriven på svenska, tydligt utformad och så långt möjligt förståelig för patienten. Denna tydliga tendens till försvenskning av det medicinska allmänspråket kom också att påverka det medicinska fackspråket. I sjukdomsklassifikationen från 1987 infördes ett stort antal svenska eller försvenskade sjukdomsbenämningar, vilket bidrog till att många journaldiagnoser kom att skrivas på svenska i stället för på latin.

Svenska Läkaresällskapet inrättade 1987 en kommitté för medicinsk språkvård och hade under en period en anställd språkrådgivare som svarade på frågor och skrev språkliga artiklar i Läkartidningen. Språkkommittén utarbetade riktlinjer för stavning av försvenskat latin, gav råd om översättning och försvenskning av engelska uttryck och gav 1996 ut handboken *Medicinens språk* (med en andra upplaga 2006). Efter hand kom ett nära samarbete till stånd med Terminologikum TNC, som numera administrerar språkkommitténs frågeservice och språkfrågedatabas, tillgänglig på nätet. I språkkommitténs arbete deltar representanter för Läkartidningen, Socialstyrelsen, Språkrådet (tidigare Svenska språknämnden) och Terminologikum TNC.

Utvecklingen av informationstekniken har också påverkat det medicinska fackspråket. Inom ramen för Nationella IT-strategin för vård och omsorg har Socialstyrelsen ansvar för projektet Nationellt fackspråk. En viktig del häri är översättningen av det engelskspråkiga begreppssystemet Snomed CT (Systematized Nomenclature of Medicine – Clinical Terms), som regeringen 2007 gav Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra.

Översättningen av Snomed CT är ett mycket omfattande arbete, som engagerar ett fyrtiotal översättare och kvalitetsgranskare. För detta krävdes gemensamma språkliga riktlinjer och skrivregler. Dokumentet *Snomedspråket* utarbetades därför på basis av de principer som det tidigare språkliga arbetet i Socialstyrelsen, Svenska Läkaresällskapet, Läkartidningen och Terminologikum TNC lett fram till. *Snomedspråket* har också harmoniserats med *Skrivregler för svenska och engelska från TNC* och *Svenska skrivregler*.

Medicinskt fackspråk i skrift, som utgår från det väsentliga innehållet i *Snomedspråket*, innefattar de gemensamma principer som de medverkande organisationerna kommit överens om. Syftet är att erbjuda lättillgängliga, tydliga råd och riktlinjer för hälso- och sjukvårdspersonal, översättare, journalister och andra som vill veta hur medicinska facktermer bör hanteras i text. Dokumentet görs också tillgängligt på de samverkande organisationernas webbplatser.

1 Valet mellan flera möjliga uttryck

1.1 Välj termerna – inte allmänorden eller jargongorden

Ofta kan du som skribent eller översättare komma fram till att flera möjliga svenska uttryck, synonymmer, motsvarar begreppet i fråga. Det kan för samma begrepp finnas ett uttryck (eller flera) som används inom det vetenskapliga medicinska språket, alltså en regelrätt **term**, och ett annat som används i samtal med patienter och anhöriga, det vill säga ett slags **allmänord** i ”det medicinska allmänspråket”. Men det kan också finnas ytterligare uttryck i det medicinska arbetspråket, ett slags **jargongord** som används i kontakten hälso- och sjukvårdspersonalen emellan.

Om du skriver en facktext, t.ex. en artikel i Läkartidningen eller ett dokument med nationella riktlinjer från Socialstyrelsen, och du står inför ett begrepp som kan uttryckas med flera uttryck, bör du i första hand välja det uttryck som används i fackspråket, termen. Termen står för ett precist fackspråkligt begrepp och kan inte ersättas med det mer oprecisa allmänordet. I andra texter där man inte har samma krav på precision, t.ex. i patientinformation, kan allmänordet passa bättre.

I vissa fall kan det för ett begrepp finnas två eller flera synonyma termer, som alltså används parallellt. Då bör du välja den term som ligger så nära den kliniska verksamheten som du skriver om som möjligt. Vi vill särskilt betona hur viktigt det är att genomgående och konsekvent i hela texten använda den term du valt. Att variera sig i termvalet och använda synonyma termer är inte att rekommendera; det ställer oftast till osäkerhet och missuppfattningar. Däremot är det förstås enbart en fördel att variera ordvalet i övrigt i texten.

1.2 Valet mellan latin, engelska och svenska

Observera att det inte kan ställas upp några fasta eller konsekventa regler för om man i den kliniska verksamheten eller i ett delfackområde föredrar en term från ett främmande språk (t.ex. en rent latinsk term: *graviditas extrauterina*), en term med försvenskad stavning (t.ex. en försvenskad latinsk term: *extrauterin graviditet*) eller en så kallad rent svensk term (t.ex. *utomkvedshavandeskap*). Här är det alltså upplagt för avvägningar under resans gång. (Läs mer i Medicinens språk s. 24–25, 135–140.) Det går således inte alltid att uppnå enhetlighet även om man vill det, eftersom språkbruket inte är konsekvent och logiskt alla gånger och inte vi språkbrukare heller! Exempelvis kan det vara bättre att använda *gastrointestinal blödning* och inte *gastrointestinal hemorragi*; *höger cornu uteri* och inte *cornu uteri dextrum*; *processus zygomaticus i överkäken* och inte *processus zygomaticus maxillae*. Den som har sina kunskaper i latin intakta kan förstås stegra sig mot sådana här hybrider (här hänvisar vi hädanefter enbart till latinet även om vissa led eller ord är lånade från grekiskan). Men sett ur ett modernt svenskt språkvårdsperspektiv är det i sin ordning att skriva så här. Vi likställer helt enkelt lånord från latinet med lånord från andra språk. Framför allt kan man inte förvänta sig att den som arbetar inom hälso- och sjukvården i dag ska kunna veta om exempelvis en latinsk term är böjd och stavad i enlighet med latinets språkliga regler. Om vi tar exemplet *höger cornu uteri* (som re-

kommenderas i stället för *cornu uteri dextrum*) så får vi betrakta *cornu uteri* som det lånade uttrycket som helt utan anpassning lånats in i svenskan (sådana uttryck kallas för citatlån). Däremot är *dextrum* inte inlånat, utan det svenska *höger* inleder frasen.

Här kommer, trots att det är svårt att ställa upp fasta regler, allmänna rekommendationer om hur du bör tänka i valet mellan uttryck från främmande språk och svenska.

I valet mellan latin och svenska:

1. Om två termer används i lika stor utsträckning i den kliniska verksamheten och står för samma precisa begrepp bör du välja den mer svenska termen. Välj alltså exempelvis *röda hund* framför *rubella*. Det innebär vidare att du bör välja en term som är baserad på försvenskat latin framför en rent latinsk term. Välj alltså exempelvis *mediaotit* framför *otitis media*. Välj inte *örsprång*, eftersom det inte står för samma precisa begrepp trots att det är mer svenskt. Välj heller inte *mellanöreinflammation*, eftersom det inte används lika ofta i den kliniska verksamheten.
2. I vissa fall används olika termer för samma begrepp i olika delar av den kliniska verksamheten. Så kan exempelvis en specialist tendera att använda en mer latinsk term för begrepp inom den egna disciplinen, medan övriga inom hälso- och sjukvården ofta använder en mer svensk term. Om dessa termer står för ett mer allmänt begrepp som många specialiteter kommer i kontakt med, bör den mer svenska termen väljas, t.ex. *regnbågshinna* i stället för *iris*; *tandkött* i stället för *gingiva*; *livmoder* i stället för *uterus*. Däremot bör t.ex. *irisatrofi*, *gingivit*, *zygomatikomaxillfraktur*, *uterusprolaps* väljas i stället för *regnbågshinneatrofi*, *tandköttsinflammation*, *okbens-överkåksfraktur* respektive *livmoderframfall*. Här rör det ju sig om mer specifika diagnoser, och då bör bruket inom den berörda specialiteten främjas. Sammanfattningsvis väljer du mellan termerna beroende på texttyp, sammanhang och målgrupp.
3. För de olika termer som beskriver anatomiska begrepp verkar det finnas en särskild ordning: ju större anatomiska enheter, desto vanligare är det att de beskrivs med en mer svensk term eller med försvenskat latin. Detta gäller bland annat muskler. Här är vissa mer allmänt kända, och språkbruket i allmänspråket har därmed påverkat terminologin inom hälso- och sjukvården. För dessa begrepp bör du välja en svensk term eller term på försvenskat latin framför en term på rent latin, exempelvis *trapeziusmuskul* framför *musculus trapezius*. Men för mer komplexa anatomiska enheter som på latin uttrycks med flera bestämningar är oftast den rent latinska formen att föredra, exempelvis *musculus levator labii superioris alaeque nasi*. Här är det helt enkelt svårt att försvenska på ett smidigt sätt.

I valet mellan engelska och svenska:

4. Välj ett svenskt uttryck i stället för ett engelskt **om** det redan finns ett svenskt i bruk, exempelvis *följsamhet* i stället för *(patient) compliance* (vid läkemedelsbehandling), *pisksnärt* i stället för *whiplash*, *frigöring av trigeminusnerv* i stället för *release av trigeminusnerv*, *poäng* i stället för *score*. Men det finns förstås engelska lånord som är etablerade i svenskan: *blue baby*, *pacemaker*, *shunt* m.fl.

5. Välj ett försvenskat uttryck i stället för ett icke-anpassat engelskt, exempelvis *skanner* i stället för *scanner*, *stejpla* i stället för *stapla*.

2 Kulturspecifika begrepp och företeelser

Ett återkommande problem när man översätter från ett annat språk eller skriver om företeelser i andra länder är de kulturspecifika begreppen. Hur ska man som exempelvis översättare hantera engelska benämningar på begrepp och företeelser som ser annorlunda ut i det svenska samhället, eller inte alls finns? Ska man lämna sådana engelska benämningar oöversatta, eller ska de översättas, förklaras eller anpassas till svenska på något sätt?

Här är olika förslag på hur du kan hantera benämningar av den här typen:

1. Lämna i princip alla namn på organisationer, verksamheter, myndigheter etc. oöversatta. Det här gäller sådana namn som *Scottish Health Agency* och *National Health Service*. Behåll också skrivsättet på det främmande språket (för engelskans del t.ex. versaler genomgående initialt, apostrof före genitiv-s). Däremot kan du lägga en förklarande benämning i anslutning till namnet: ”Scottish Health Agency (skotska motsvarigheten till Socialstyrelsen)”, ”det brittiska sjukvårdssystemet *National Health Service*”.
2. Internationella organisationer och verksamheter etc. har ofta etablerade svenska namn som du självklart ska använda i stället för de engelska, t.ex. *Röda Korset*, *Anonyma Alkoholister*, *Världshälsoorganisationen*. Vidare finns det vissa etablerade svenska översättningar av benämningar på allmänt kända verksamheter inom framför allt det brittiska och det amerikanska hälso- och sjukvårdssystemet. Exempelvis bör *General practitioner (GP) practice* översättas med *allmänläkarmottagning*.
3. I övrigt bör du förklara kulturspecifika begrepp och företeelser genom att beskriva dem och inte försöka finna en motsvarighet i det svenska systemet. Därför bör till exempel *community rehabilitation service* inte översättas med *kommunbaserad tjänst inom rehabilitering* utan med *rehabiliteringsverksamhet på lokal nivå*. Vidare bör till exempel en specialitet som *genito-urinary medicine* (som huvudsakligen avser sexuellt överförda sjukdomar) översättas mer direkt med *köns- och urinvägs-sjukdomar* för att beskriva innehållet i specialiteten, och inte med *venereologi* eller *hud- och könssjukdomar*, trots att den senare benämningen står för den specialitet som finns inom det svenska sjukvårdssystemet. Likaså bör till exempel *unit of dietetics and nutrition* översättas med *enhet för dietetik och nutrition* för att beskriva vad en sådan enhet hanterar, även om det inte i dag finns en sådan motsvarande enhet inom det svenska sjukvårdssystemet. Ett annat exempel: frasen *discharge to community hospital* bör översättas med *utskrivning till sjukhus på lokal nivå* och inte med *utskrivning till kommunalt sjukhus*.

3 Stavning, böjning och annan anpassning av lånord

En huvudregel är att lånord från alla språk ska anpassas till svensk stavning. Undantag utgörs av vissa rent latinska termer som bibehåller sin originalstavning, oftast för att de är så etablerade och sedan länge också används i den kliniska verksamheten med originalstavning. Det heter till exempel *rektumamputation* men *per rectum*, *postpartumpsykos* (hopskrivet i en sammansättning med ett annat svenskt ord) men *post partum* (särskrivet när uttrycket används självständigt). Ett annat undantag är *cancer*, som sedan länge stavas med initialt *c* trots k-uttal.

I *Medicinens språk* (se s. 141–149) finns rekommendationer från Svenska Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård för hur många termer från latinet ska skrivas i svenska texter, det vill säga när termerna mer eller mindre har anpassats till svenska (se även frågedatabasen på Språkkommitténs webbplats).

Dessa försvenskingsregler innebär i korthet: *ae > e*, *oe > e*, *c* (med k-uttal) *> k*, *ch > k*, *ph > f*, *th > t*, *rh > r*:

glossofaryngeusnerven, EJ: *glossopharyngeusnerven*

koklea, EJ: *cochlea*

kranium, EJ: *cranium*

torax, EJ: *thorax*

ulkus, EJ: *ulcus*

Anpassa även engelska lånord till det svenska stavningssystemet (se vidare *Medicinens språk* s. 157–164):

skanner, EJ: *scanner*

stejpla, EJ: *stapla*

stejpel, EJ: *staple*

Observera att ord med främmande härkomst får svenska pluralformer, t.ex. *en axill*, *flera axiller*; *en patella*, *flera patellor*; *en stejpel*, *flera stejplar*.

Latinska lånord som har maskulint eller feminint genus i latinet får som regel n-genus (utrum) i svenskan, t.ex. *en plexus*, *plexusen*; *en fremitus*, *fremitusen*.

Se eventuella böjningsformer i *SAOL* samt punkterna 154–160 i *Skrivregler för svenska och engelska från TNC*.

Ett lånord som termen *screening* accepteras i svenskan. En sammansättning mellan ett sådant accepterat lånord och ett mer etablerat svenskt ord bör i allmänhet skrivas samman utan bindestreck: *screeningundersökning*, *knockoutmus*. Men här finns en viss variation i bruket. Vissa sammansättningar förekommer både med och utan bindestreck: *borderlinepersonlighet* och *borderline-personlighet*; *bypassoperation* och *bypass-operation*.

Ett uttryck som särskrivs i engelskan (t.ex. *kindling effect*) ska skrivas ihop när det har lånats in och används i svenskan som **ett** ord: *kindlingeffekt* i stället för *kindling effekt*.

4 Stor eller liten bokstav i namn och benämningar

Enligt huvudregeln skrivs egennamn med stor begynnelsebokstav, t.ex. *Socialstyrelsen*. Vissa ord som härrör från egennamn skrivs dock med liten bokstav. Man skriver således *Manchester* om staden men *manchester* om tyget, *Champagne* om det franska distriktet men *champagne* om drycken. Likaså skriver man exempelvis *röntgen*, *doppler* (som ursprungligen är namnet på upptäckaren av röntgenstrålarna respektive fysikern som beskrev dopplereffekten) när dessa ord används som vanliga beskrivande substantiv.

4.1 Sjukdomar, diagnoser, metoder etc.

Sjukdomar och diagnoser skrivs med liten begynnelsebokstav, t.ex. *tuberkulos*, *lymfoblastisk leukemi*, *eczema herpeticum*, *diabetes mellitus*. Undantag görs för sjukdomar och diagnoser (och även metoder, områden i människokroppen etc.) som har fått sin benämning efter upptäckaren. Då skrivs personnamnet i benämningen av hävd med stor begynnelsebokstav. Observera att apostrof aldrig ska sättas ut i svenskan före genitiv-s:

Alzheimers sjukdom, Aspergers syndrom, Brocas centrum, Creutzfeldt–Jakobs sjukdom, Downs syndrom, Heimlichs manöver, Kochers tång, Kocks reservoar, Parkinsons sjukdom, von Recklinghausens sjukdom

Om personnamnet slutar på *s*, *x* eller *z* bör heller inte någon apostrof som regel läggas till för att markera att namnet står i genitiv, eftersom sammanhanget för det mesta ger vägledning. Men här kan undantag göras av tydlighetsskäl. Man kan lägga till en apostrof i t.ex. *Chagas' syndrom*, om man vill markera att namnet är *Chagas* och inte *Chaga*.

Adjektiv som är avledda av personnamn skrivs med liten begynnelsebokstav: *langerhanska cellöarna*, *wolffska gången*.

I vissa texttyper används ibland personnamnet som kortform för sjukdomen, som då skrivs med liten bokstav och utan genitiv-s: *alzheimer*, *asperger*, *parkinson* (ej *alzheimers*, *aspergers*, *parkinsons*). Kortformerna används också som förled i sammansättningar: *alzheimerdiagnos*, *aspergerssymtom*, *parkinsondemens*. I journaltext och i diagnoser används dock inte kortformerna.

Se vidare *Skrivregler för svenska och engelska från TNC*, punkterna 110, 115; läs mer om genitivfrågan i punkterna 70, 144.

4.2 Mikroorganismer: bakterier m.m.

För vetenskapliga latinska benämningar på bakterier och andra mikroorganismer (utom virus, se nedan) skrivs av hävd det första ordet (släktnamnet) med stor begynnelsebokstav och det andra (artnamnet) med liten:

Streptococcus pneumoniae

(Här skrivs den vetenskapliga latinska benämningen med kursiv stil eftersom det är ett exempel. Numera skriver man oftast inte vetenskapliga latinska benämningar med kursiv stil.)

Vissa latinska benämningar har också fått en försvenskad form:

streptokocker, pneumokocker, meningokocker, stafylokocker

I valet mellan en latinsk och en försvenskad form, välj i första hand den försvenskade formen enligt avsnitt 1.2.

4.3 Mikroorganismer: virus

Benämningar på virus skrivs i de flesta texter (utom i strikt vetenskaplig text inom virologi) med liten begynnelsebokstav.

herpesvirus, herpes zoster, cytomegalovirus, papillomvirus, ebolavirus, coxsackievirus, denguevirus, banzivirus

För virus bör du dock göra undantag för benämningar på virus bildade från personnamn: *Duvenhagevirus, Epstein–Barr-virus*. När det gäller vissa virus som härrör från geografiska namn råder tyvärr en del inkonsekvens, så exempelvis förekommer båda skrivningarna för följande virus: *west nile-virus* och *West Nile-virus*, *rio bravo-virus* och *Rio Bravo-virus*, *saint louis-encefalitvirus* och *Saint Louis-encefalitvirus*. (Men *ebolavirus* och *coxsackievirus* skrivs oftast med liten begynnelsebokstav trots att dessa virusbenämningar härrör från geografiska namn.)

4.4 Sammansättningar med egennamn

Sammansättningar med egennamn skrivs enligt huvudregeln i svenskan med stor bokstav: *Snomedarbetet* och *Europasamarbete*. Om egennamnet är förled i en sammansättning behöver inte namnslutet markeras med bindestreck.

Men sammansättningar med ett förled som har förlorat sin karaktär av egennamn skrivs med liten bokstav. Ett ord som exempelvis *manchestertyg* betyder ju inte längre 'tyg gjort i Manchester' utan tyg av en viss typ. Andra exempel:

dopplereffekt, röntgenundersökning, gramnegativ (denna bakterieegenskap härrör från namnet på dansken Christian Gram)

Här är några exempel på fall som kan hanteras på olika sätt:

1. De vetenskapliga benämningarna på mikroorganismerna *Candida* och *Haemophilus* har de försvenskade formerna *kandida* och *hemofilus*. En sammansättning med en sådan försvenskad benämning ska hanteras som en vanlig svensk sammansättning. Det innebär bland annat att sammansättningen har liten begynnelsebokstav och skrivs ihop med efterledet utan bindestreck:

kandidainfektion, hemofilusvaccin, legionellainfektion, helikobakterinfektion,

2. Om man väljer att använda de latinska vetenskapliga benämningarna kan sammansättningarna skrivas som nedan:

Candida-infektion, Haemophilus-vaccin, Legionella pneumophila-infektion, Helicobacter pylori-infektion

5 Förkortningar

5.1 Initialförkortningar

Allmänt kan sägas att i valet mellan en initialförkortning och en utskrivna form bör du välja den utskrivna formen. Men om en initialförkortning har använts så mycket i språket att den är mer känd än sin utskrivna ”föregångare”, kan du använda förkortningen i de flesta texter. Observera: Om du använder initialförkortningen i din text bör den utskrivna formen ändå läggas till exempelvis inom parentes efter förkortningen första gången förkortningen nämns. För vissa begrepp är båda formerna kända och använda. Då kan det vara smidigare att använda den förkortade formen i sammansättningar, till exempel *magnetresonanstomografi* men *MR-flebografi*; *datortomografi* men *DT-angiografi*.

Här är några vanliga initialförkortningar, skrivna med versaler, och deras uttydningar:

ADHD (attention deficit and hyperactivity disorder)

AIDS (acquired immunodeficiency syndrome)

ALS (amyotrofisk lateralskleros)

DAMP (dysfunction of attention, motor control and perception)

DNA (deoxyribonucleic acid, på svenska: deoxiribonukleinsyra)

EEG (elektroencefalogram, elektroencefalografi)

FAS (fetalt alkoholsyndrom)

HIV (humant immunbristvirus)

KOL (kroniskt obstruktiv lungsjukdom)

TBE (tick-borne encephalitis)

Det är numera vanligt i många typer av texter, t.ex. i dagspress, att initialförkortningar skrivs med gemener. Framför allt gäller det initialförkortningar som utläses som vanliga ord som exempelvis *aids*, *damp*, *hiv*, *kol*, men även ”vanliga” initialförkortningar förekommer med gemener: *tbc*, *adhd*. Du bör som skribent alltid ta ställning till om en initialförkortning blir tillräckligt tydlig eller om den kan missförstås. Detta gäller särskilt initialförkortningar skrivna med gemener. Du måste naturligtvis också beakta de särskilda riktlinjer som kan gälla för det forum där du skriver. I t.ex. vetenskaplig litteratur och i journaltext behålls vanligen skrivsättet med versaler.

Mellan en initialförkortning och en eventuell ändelse ska du sätta kolon: *DNA:s* eller *dna:s*, *EKG:n* eller *ekg:n*. I sammansättningar där en initialförkortning ingår ska du sätta bindestreck: *KOL-diagnos*, *arbets-EKG*. Där emot behövs inga skiljetecken när initialförkortningen utläses som ett vanligt ord och skrivs med gemener: *aids sjuk*, *hivdiagnos*.

Många nya initialförkortningar kommer från engelskan. De må vara behändiga i sin korthet men kan vara svåra att tolka, böja och uttala på svenska. Ett sätt att ge ordet en svensk form är att genom en sammansättning upprepa huvudordet i förkortningen, som i *cd-skiva*. Man kan visserligen tycka att det är lite tautologiskt (*cd* står för *compact disc*, där *disc* ju betyder skiva), men eftersom den engelska förkortningen ofta är otydlig kan en sådan lösning göra ordet både mer genomskinligt och lättare att hantera i svenska sammanhang. Här är några exempel: *ITPA-testet (Illinois test of psycho-*

linguistic abilities), *CDS-skalan (Child depression scale)*, *TIA-attack*, *ECT-behandling*. Betänk dock att det förstås kan finnas en svensk term av annat slag (exempelvis används *elbehandling* vid sidan av *ECT-behandling*), så detta ska inte göras slentrianmässigt.

Mer om initialförkortningar finns i *Skrivregler för svenska och engelska från TNC*, punkterna 138–145, och i *Medicinens språk*, s. 173–179.

5.2 Måttenhetsbeteckningar

Grundregeln för hur måttenheter bör skrivas är att du kan använda beteckningar (förkortningar) i stället för benämningar (utskrivna form) om det inte blir otydligt. Det innebär bland annat att du kan använda beteckningarna för alla vanliga måttenheter, exempelvis *g* i stället för *gram*; *l* (eller *L* om det finns risk för missförstånd) i stället för *liter*; *ml* i stället för *milliliter*; *h*, *min*, *s* (men inte *tim.*, *min.*, *sek.* som också förekommer) i stället för *timmar*, *minuter*, *sekunder*.

Frågan om när du kan använda en beteckning och när du bör använda en benämning är som alltid en fråga om tydlighet och bruk. Du måste alltså från fall till fall avgöra om en viss förkortad form är att föredra i ett visst fackspråkligt sammanhang. Detta gäller även användningen av snedstreck i stället för *per* (t.ex. km/h) i sammansatta måttenheter. En tumregel är dock att skriva *per* om måttenheten i övrigt är utskrivna.

Oavsett om du väljer en beteckning eller en benämning för en måttenhet ska du använda de standardiserade benämningarna och beteckningarna för måttenheter som finns upptagna i bilaga 2 på s. 211–219 i *Skrivregler för svenska och engelska från TNC* (se punkterna 187–196 för allmänna regler för hur man behandlar storheter och enheter i text). Observera att måttenhetsbenämningarna skrivs med liten begynnelsebokstav även om de härrör från egennamn: *ampere*, *becquerel*, *hertz*, *joule*, *kelvin*, *watt* (undantag görs för benämningarna på skalorna *Celsius* och *Fahrenheit*). Däremot skrivs beteckningar för enheter som härrör från egennamn med stor begynnelsebokstav: *A*, *Bq*, *Hz*, *J*, *K*, *W*. (För kemiska ämnesnamn, se bilaga 3 på s. 220–223 i *Skrivregler för svenska och engelska från TNC*.)

När det gäller enheter ur fot-pundsystemet (se bilaga 4 på s. 224–226 i *TNC:s skrivregler*) ska du använda svenska benämningar om det finns sådana, annars används de engelska benämningarna.

6 Bindestreck och tankstreck i sammansättningar

Huvudregeln i svenskan är att en sammansättning skrivs ihop i ett enda ord utan bindestreck. Denna huvudregel bör du tillämpa även när förledet är ett namn eller när ett ord härrör från latin eller engelska:

aortaaneurysm, *dopplereffekt*, *kokleaimplantat*, *kolonkirurgi*,
legionellainfektion, *parkinsonsymtom*, *röntgenkamera*,
screeningundersökning, *splanknikuskärlbädd*, *sympatikusblockad*,
tyreoideahormon, *vestibularisapparaten*

Men från denna huvudregel måste du ibland göra undantag. I följande typer av sammansättningar ska bindestreck sättas ut:

- i sammansättningar med bokstav, bokstavsgrupp, förkortning, siffra och tal: *C-vitamin*, *K-vitaminantagonist*, *akut-p-piller*, *DNA-molekyl*, *Hb-värde*, *pH-värde*, *NSAID-läkemedel*, *1-årsåldern*, *96-procentig*, *COX-1-hämmare*
- i sammansättningar med *icke-*: *icke-kemisk*, *icke-allergisk*, *icke-inflammatorisk*
- i sammansättningar med ett förled som består av flera ord (såvida inte den hopskrivna formen är etablerad, *postpartumpsykos*): *dagen efter-piller*, *fas 1-undersökning*, *hepatit C-virus*, *hepatit C-virus-RNA*, *herpes zoster-virus*, *in vitro-diagnostik*, *Streptococcus viridans-prov*, *typ 2-diabetes*, *vena cava-syndromet*
- i sammansättningar som består av två likställda led: *framåt-nedåt*, *patologisk-anatomisk diagnos*.

Ett tankstreck används t.ex. för att uttrycka ett förhållande mellan två företeelser: *förhållandet risk–nytt*. När ett sådant ordpar står som förled i en sammansättning kan sammansättningen skrivas enligt modellen *risk–nyttanalys*, ett skrivsätt som allra tydligast visar hur ordleden förhåller sig till varandra:

syra–bas-balansen, *Epstein–Barr-virus*

Om du av något skäl inte kan åstadkomma tankstrecket eller om sammansättningen inte kan missförstås kan man skriva enligt modellen *syra-basbalansen*, till exempel *okbens-överkåksfraktur*, *läpp-gomspalt*.

I vissa liknande sammansättningar är det vanligt att ha tankstreck mellan begreppspar som utgör förledet och ta bort bindestrecket före efterledet: *hjärt–kärlsjukdomar*, *hjärt–lungmaskin*, *mag–tarmkanalen* (även skrivningarna *hjärt-kärlsjukdomar*, *hjärt-lungmaskin*, *mag-tarmkanalen* förekommer). Här finns ett underförstått *och*, som i vissa sammanhang skulle kunna skrivas ut: *hjärt- och lungräddning* i stället för *hjärt–lungräddning*.

För mer om bindestreck i sammansättningar, se *Skrivregler för svenska och engelska från TNC*, punkterna 36–44, 46.

7 Övriga skrivregler

- **Använd inte grekiska bokstäver** utan skriv ut hela ordet på svenska: t.ex. *betakaroten* och inte *β-karoten*.
- **Mellanrum**: Det ska alltid vara mellanrum mellan siffra och måttbeteckning (t.ex. *5 ml*) inklusive grader Celsius (*5 °C*).
- **Procent**: Skriv ut ordet *procent* i löpande text och i sammansättningar, som *100-procentig* eller *procenthalt*. När du använder % -tecknet i avslutning till ett tal, t.ex. i tabeller och liknande, ska det vara mellanrum mellan talet och tecknet.

- **Punkt eller komma?** Använd komma som decimaltecken i tal i svenskan, t.ex. *1,5 ml* (EJ: *1.5 ml*).
- **Snedstreck:** Använd bindestreck, inte snedstreck, i sammansättningar och samordnade led, t.ex. *klinisk-epidemiologiskt* (skriv alltså inte: *klinisk/epidemiologiskt*). I uttryck där två ord är samordnade med ett snedstreck bör snedstrecket i regel ersättas med *eller*. Ersätt alltså t.ex. *observabel som rör anamnes/undersökning* med *observabel som rör anamnes eller undersökning*.
- **Tal med siffror eller bokstäver?** I de sammanhang då kraven på exakthet, saklighet och precision dominerar bör tal skrivas med siffror. Även i texter som innehåller många sifferuppgifter bör tal skrivas med siffror. Därför bör siffror alltid användas för statistiska uppgifter och för t.ex. sifferuppgifter i tabeller o.d. I övriga sammanhang kan du tillämpa följande regel: små tal, det vill säga tal upp till och med tjugo, skrivs med bokstäver och större tal skrivs med siffror. Men det är viktigt att sifferuppgifter för likartade begrepp skrivs på samma sätt, bland annat för att läsaren lättare ska kunna göra jämförelser. Skriv alltid siffror i anslutning till måttenhetsbeteckningar. Skriv ordningstal med bokstäver: *tredje*. För bråktal beror det på sammanhanget om det ska skrivas med siffror eller bokstäver: ett bråktal skrivs lämpligast med siffror om det följs av en måttenhet: *3/4 l*, medan det är bättre om bråktalet skrivs med bokstäver i andra sammanhang: *tre fjärdedelar av magsäcken*. För termer och fasta uttryck bör du använda siffror (*diabetes mellitus typ 2*). Använd som regel arabiska siffror i stället för romerska: *2-para, 3-gravida, L 4-kotkroppen* (dock görs undantag för alla koagulationsfaktorer och kranialnerver).

Referenser

Medicinens språk (2006). 2. utg. Stockholm: Liber.

Skrivregler för svenska och engelska från TNC (2001). Solna: Terminologicentrum TNC.

Svenska Akademiens ordlista SAOL (2006). 13. utg. [webbplats]. Hämtat från <<http://www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx>> 11 december 2009.

Svenska skrivregler / Språkrådet. 3., [utök.] utg. (2008). Stockholm: Liber.

Webbplatser (samtliga hämtade 11 december 2009)

Läkartidningen. <www.lakartidningen.se>.

Socialstyrelsen. <www.socialstyrelsen.se>.

Svenska Läkaresällskapetets kommitté för medicinsk språkvård. <www2.svls.se/sprakkommitten/default.asp?cs_dirid=630>.

Terminologicentrum TNC. <www.tnc.se>